

STEEKPROEF TOEGANKELIJKHEID STEMLOKALEN

Provinciale Staten- en Waterschapsverkiezingen
15 maart 2023

In opdracht van Ministerie van Binnenlandse Zaken
en Koninkrijksrelaties

Managementsamenvatting

Op 15 maart 2023 vonden de Provinciale Staten en Waterschapsverkiezingen plaats. 120 stemlokalen in 41 gemeenten zijn op deze dag getoetst door Inspecteurs Toegankelijkheid op toegankelijkheid voor kiezers met een handicap, conform de Kieswet (artikel J4, lid 2) en de bijbehorende toegankelijkheidscriteria.

De mate van toegankelijkheid is vastgesteld per stemlokaal en wordt gebundeld gedeeld in dit rapport. In deze samenvatting worden de resultaten, conclusies en aanbevelingen op hoofdlijnen gedeeld.

Resultaten

21% van de getoetste stemlokalen zijn gedeeltelijk tot volledig toegankelijk. 79% van de stemlokalen zijn niet toegankelijk. De norm dat 100% van de stemlocaties, conform de Kieswet van 2019, volledig toegankelijk moet zijn, wordt nog niet gehaald.

Conclusies

Entree heeft meeste impact

Bij 56% zijn er knelpunten bij de ingang, zoals: drempels, opstapjes en zware of smalle deuren. Deze knelpunten kunnen relatief eenvoudig verholpen worden. Dit zal zorgen voor een aanzienlijk hoger percentage toegankelijke stembureaus.

De publieke gebouwen waar deze stemlokalen ingericht zijn, voldoen hierdoor ook niet aan het Besluit algemene toegankelijkheid voor personen met een chronische ziekte of handicap.

Afgekeurde drempelhulpen en oprijplaten

Veel stemlokalen waar een drempel of opstapje is, zijn voorzien van tijdelijke voorzieningen, zoals een losse drempelhulp of oprijplaat. De intentie is hier positief, maar in relatief veel gevallen voldoen deze tijdelijke voorzieningen niet aan de toegankelijkheidscriteria en zijn ze zelfs onveilig.

Beperkte doelgroep meegenomen in criteria

De toegankelijkheidscriteria en checklist gaan voornamelijk over toegankelijkheid voor personen met een motorische handicap. Toegankelijkheidseisen voor personen met een zintuiglijke handicap komen weinig aan bod.

Vergelijking eerdere onderzoeken

Het aantal niet toegankelijke stemlokalen is gestegen, van 63% in 2022 naar 79% in dit jaar.

Tegenstrijdige beoordeling door gemeenten

Volgens de gegevens van gemeenten was dit jaar 3% van de stemlokalen in de gemeenten uit de steekproef niet toegankelijk. Hieruit blijkt dat gemeenten hun stemlokalen niet beoordelen conform de methodiek en toegankelijkheidscriteria van het Ministerie van BZK.

Steekproefgrootte

De steekproef in 2022 was bij 60 stembureaus. Op basis van de aanbevelingen uit die steekproef is de steekproefgrootte dit jaar verhoogd naar 120 stembureaus. Op advies

van een externe onderzoeksdeskundige is in de selectie van gemeenten nog beter rekening gehouden met een zo goed mogelijke spreiding.

Aanbevelingen

Pas de toegankelijkheidscriteria en checklist aan zodat ook de toegankelijkheid voor kiezers met een zintuiglijke handicap geborgd is en zodat deze aansluiten bij de Kieswet en het geratificeerde VN-verdrag Handicap.

Informeel en stimuleer gemeenten om permanente, toegankelijke en veilige aanpassingen te treffen bij stemlokalen.

Informeel gemeenten en gebouwbeheerders over de overige wet- en regelgeving die van toepassing is op gebouwen met een publieke functie.

Voer de steekproef op termijn uit met een grotere populatie en met een nog verder uitgewerkte spreiding.

Onderzoeksopzet

Wettelijk kader

De Kieswet stelt dat stemlokalen zodanig gelegen, ingericht en uitgerust moeten zijn dat kiezers met een lichamelijke beperking zoveel mogelijk hun stem zelfstandig kunnen uitbrengen¹. In deze steekproef heeft Ongehinderd gekeken of en op welke wijze de stemlokalen voldoen aan de in Nederland algemeen gebruikte norm voor toegankelijkheid. De steekproef is uitgevoerd aan de hand van de checklist 'Criteria Integrale Toegankelijkheid Stembureaus'.

Waar?

Voor de steekproef heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties een selectie van 41 gemeenten gemaakt waarbij rekening is gehouden met spreiding naar grootte van de gemeente en met voldoende spreiding door Nederland.² In deze gemeenten zijn in totaal 120 stemlokalen geselecteerd voor de steekproef. Op basis van het inwonersaantal is het aantal stembureaus per gemeente verdeeld. Bij de grotere gemeenten zijn dus meer locaties meegenomen. Stembureaus die door de gemeente bij de Gemeenteraad zijn gemeld als 'niet of beperkt toegankelijk' zijn niet meegenomen in de steekproef.

Wanneer?

De steekproef heeft plaatsgevonden tijdens de Provinciale Staten en Waterschapsverkiezingen van 15 maart 2023. Inspecteurs hebben de stembureaus van 7:15 uur 's ochtends tot 21:00 uur 's avonds getoetst.

Hoe?

De toetsen van de stembureaus zijn uitgevoerd in de fasering van bereiken, betreden en gebruiken. Het verlaten geschiedt via de entree dus is buiten beschouwing gelaten. De toetsen zijn uitgevoerd conform de Criteria Integrale Toegankelijkheid stembureaus. Hiermee is in kaart gebracht in hoeverre mensen met een beperking zelfstandig en gelijkwaardig gebruik kunnen maken van ruimtes of functies in en rondom het gebouw.

De mate van toegankelijkheid is vastgesteld per stemlokaal en wordt gebundeld gedeeld in dit rapport.

---

¹ Kieswet, artikel J4, lid 2.

² De selectie van 41 gemeenten is gemaakt door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Ongehinderd heeft hier geen invloed op gehad. Ongehinderd heeft bij 4 van deze geselecteerde gemeenten al eerder de toegankelijkheid van de stembureaus in kaart gebracht en hierover advies uitgebracht. Ongehinderd brengt altijd volgens een objectieve en onafhankelijke toetsingsmethodiek de toegankelijkheid in kaart. Dit is dus niet van invloed op de steekproef.

Methodiek

Voorbereiding

De Inspecteurs Toegankelijkheid van Ongehinderd zijn professioneel en ervaren in het toetsen op integrale toegankelijkheid. Ter voorbereiding van de steekproef hebben alle inspecteurs een meerdaagse training gevolgd. Tijdens deze training zijn de criteria, meetmethoden, alsmede mogelijke afwijkende praktijksituaties uitgebreid en meermaals aan bod gekomen. Alle inspecteurs hebben proeftoetsen uitgevoerd en hebben elkaar onderling feedback gegeven. Hierdoor hebben de inspecteurs alle locaties op uniforme wijze getoetst.

Toetsing

Hiervoor zijn drie onderdelen per stembureau beoordeeld, namelijk de route naar het stemlokaal (1.1 en 1.2), het stemlokaal (1.3 t/m 3.2) en de stemruimte (3.3 t/m 3.7).

Bij de route naar het stemlokaal (1.1 en 1.2) wordt in acht genomen of iemand met een beperking zelfstandig bij het stemlokaal kan komen. Hierbij wordt rekening gehouden met de zichtbaarheid van het stemlokaal en de parkeervoorzieningen. Onder 1.3 t/m 3.2, het stembureau, valt de bereikbaarheid en betreedbaarheid van het stembureau. Denk hierbij aan de route naar de entree, de entree zelf, de route in het gebouw en de deuren. Bij de stemruimte (3.3 t/m 3.7) wordt er gekeken of iemand de stemruimte zelfstandig kan gebruiken. Hierbij worden het stemhokje, de stembus, de kandidatenlijst en de leesloop meegenomen.

Tijdens de steekproef hebben de inspecteurs alleen getoetst wat hij/zij tegenkwam. Elk stembureau is, buiten en binnen, immers verschillend ingericht. Vanzelfsprekend is er dus aan de hand van de werkelijke situatie getoetst.

Weging

Onderdelen 1.3 t/m 3.2, de stemlocatie, bepaalt of iemand al dan niet de stemruimte kan bereiken en betreden. Dit is zodanig van belang dat een stemlokaal hier op de onderliggende vragen alleen goed of fout kan scoren. Scoort de locatie voor dit onderdeel onvoldoende op één van de criteria dan wordt deze locatie als niet toegankelijk beoordeeld. De waardering van de overige toegankelijkheidsonderdelen kan dan nog steeds goed worden bevonden, dit is dan echter niet meer relevant, omdat de locatie reeds is afgekeurd. In het schema met resultaten betekent een groen bolletje bij onderdelen 1.3 t/m 3.2 dat dit onderdeel volledig voldoet aan alle criteria, een rood bolletje bij onderdeel 1.3 t/m 3.2 betekent dat het op één of meer onderdelen van de criteria niet voldoet.

Er zijn bij de vorige steekproef (2022) een aantal uitzonderingen bij onderdelen 1.3 t/m 3.2 geconstateerd. Sommige verbeterpunten horen op basis van de criteria en de rekenmethodiek bij de onderdelen 1.3 t/m 3.2 ('ontoegankelijke situatie'), maar leiden in de praktijk niet tot een 'ontoegankelijke situatie'. Bij deze punten is tijdens de steekproef van vorig jaar en dit jaar opnieuw puntenaftrek gerekend in plaats van dat de locatie direct wordt afgekeurd. De verbeterpunten waarbij dit geldt zijn:

- Borden die het stemlokaal aangeven; deze worden hetzelfde beoordeeld als de borden op de route naar het stemlokaal (buiten). Hier kan dan maximaal 1,5 punt voor worden afgetrokken
- Toegankelijke leuning ontbreekt bij helling of trap: 0,5 punt aftrek

- Deuren met een doorgangshoogte van minder dan 210 cm (min. 200 cm): 0,5 punt aftrek
- Maaswijdte van een rooster groter dan 2 cm (max. 3cm): 0,5 punt aftrek
- Rubber ringmat of kokosmat: 0,5 punt aftrek
- Alle knelpunten uit onderdelen 1.3 t/m 3.2 die wel direct oplosbaar waren (bijvoorbeeld een obstakel wat verplaatst had kunnen worden of een te smalle deur waarvan een tweede deurvleugel opengezet had kunnen worden): 1,5 punt aftrek

Bij onderdelen 1.1 en 1.2, de route naar de stemlocatie, en onderdelen 3.3 t/m 3.7, de stemruimte, werkt de weging anders. Afhankelijk van het aantal toetsingsonderdelen per subonderdeel, krijgt de locatie voor ieder punt dat niet voldoet een bepaalde aftrek van de maximale te behalen score. De aftrek is gelijk aan het totaal te behalen punten op dit onderdeel gedeeld door het aantal criteria waarop dit onderdeel aan moet voldoen. Bijvoorbeeld: Voor de borden aan de openbare weg (route) worden 6 criteria getoetst en zijn maximaal 1,5 punt te behalen. Per criterium dat niet voldoet wordt dan $1,5 / 6 = 0,25$ punt afgetrokken. Ook kan het zijn dat op basis van het ontbreken van een bord alle 1,5 punt wordt afgetrokken. Hier geldt: in het schema met de resultaten bij 1.1, 1.2 en 3.3 t/m 3.7 betekent een groen bolletje dat alle criteria van het betreffende onderdeel volledig voldoen, een rood bolletje betekent dat alle criteria van het betreffende onderdeel niet voldoen en een oranje bolletje betekent dat één of meerdere criteria van het betreffende onderdeel niet voldoen, maar niet alle.

Indien er bij 1.1, 1.2 en 3.3 t/m 3.7 verbeterpunten zijn die het stemlokaal op de verkiezingsdag direct kon oplossen, dan wordt het aantal aftrekpunten gehalveerd. De beoordeling van vragen 1.1, 1.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6 en 3.7 gaat dus als volgt:

- Volledig conform criteria:	100% waardering, geen aftrek
- Niet conform criteria en niet direct oplosbaar:	0% waardering, 100% aftrek
- Niet conform criteria maar direct oplosbaar:	50% waardering, 50% aftrek

De score 'waardering totaal' wordt gebaseerd op de eventuele aftrek van punten bij de diverse subonderdelen. Een volledig toegankelijk stembureau kan maximaal 10 punten halen. De score bij 'waardering totaal' wordt niet gevuld indien het stembureau niet toegankelijk is bevonden bij één of meerdere subonderdelen van 1.3 t/m 3.2.

Kwaliteitsborging

In de toetsingsmethodiek is objectiviteit en uniformiteit gewaarborgd. De Inspecteur Toegankelijkheid toetst de toegankelijkheid en voert alle bevindingen in. Hierbij worden zowel de goede punten als de verbeterpunten geregistreerd. Hiervoor worden specialistische meetinstrumenten en software, waaronder een iPad-applicatie, gebruikt. Tijdens de toets en verwerking tot rapporten worden de beoordeling- en wegingsmethodiek toegepast volgens de 'Criteria Integrale Toegankelijkheid Stembureaus' en de door het ministerie aangeleverde 'Rekenmethodiek Toegankelijkheid Stembureaus'. De adviseurs controleren vervolgens van elkaar alle ingevoerde bevindingen, beoordelingen en de weging. Ze verwerken het geheel tot individuele rapportages per locatie. Vervolgens voert een senior-adviseur een laatste controle uit en stelt deze de eindrapportage op. Hiermee wordt de kwaliteit van de steekproef geborgd volgens het zes-ogen principe.

Geen Covid-maatregelen

Dit jaar zijn er geen Covid maatregelen meer van toepassing op de inrichting van stembureaus. Vorig jaar (2022) werden de stoelen buiten beschouwing gelaten, aangezien deze vanwege de Covid maatregelen niet mochten worden gebruikt. De criteria die gelden voor deze stoelen zijn toen buiten beschouwing gelaten in de steekproef. Dit jaar zijn ze wel meegenomen.

Verkiezing Provinciale Staten en Waterschappen

Deze verkiezingen waren voor zowel de Provinciale Staten als voor de Waterschappen. Hierdoor zijn er ook op ieder stembureau twee stembussen en twee kandidatenlijsten. Vanzelfsprekend dienen beiden toegankelijk te zijn. Vooral de twee kandidatenlijsten, die ook nog eens een stuk groter zijn vanwege de vele keuzes, maken dat de lijsten moeilijker te lezen zijn voor kiezers met een beperking. Daarnaast is ook extra wandruimte en opstelruimte nodig, wat in sommige stembureaus heeft geleid tot puntenaftrek voor de criteria die op de kandidatenlijst van toepassing zijn.

Onderzoeksresultaten

Verklaring gegevens tabel

Rapportnummer stembureau	Rapportnummer van het stembureau, de NAW-gegevens zijn terug te vinden in de individuele rapporten
1.1 Borden openbare weg (route)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. de aanduiding van de stemlocatie.
1.2 Parkeergelegenheid (route)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. de aanwezigheid van een gehandicaptenparkeerplaats dan wel de aanwezigheid van voldoende reguliere parkeerplaatsen.
1.3 Route naar entree (route)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet obstakelvrij zijn van de route tussen parkeerplaats/openbare weg en de hoofdentree van de stemlocatie.
2.1 Hoofdentree (stemlocatie)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de hoofdentree.
2.2 Route entree – stemruimte (stemlocatie)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de route tussen hoofdentree en stemruimte.
2.3 Tussendeuren (stemlocatie)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de eventuele tussendeuren in de hierboven beschreven route.
3.1 Deur stemruimte (stemlocatie)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de deur van de stemruimte (indien aanwezig).
3.2 Verkeersruimte (stemlocatie)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet toegankelijk, bruikbaar zijn van de verkeersruimte naar en in de stemruimte.
3.3 Stoelen (stemruimte)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet aanwezig zijn in de stemruimte van stoelen met armleggers.
3.4 Stemhokje (stemruimte)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet zelfstandig bereikbaar en bruikbaar zijn van de stemhokjes in de stemruimte.
3.5 Stembus(sen) (stemruimte)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet zelfstandig bereikbaar en bruikbaar zijn van de stembus(sen) in de stemruimte.
3.6 Kandidatenlijst(en) (stemruimte)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet bruikbaar en leesbaar zijn van de kandidatenlijst(en) in de stemruimte.
3.7 Leesloep (stemruimte)	Waarderingen per locatie gebaseerd op de checklist m.b.t. het al dan niet zichtbaar aanwezig zijn van een leesloep.
Waardering totaal	Indien de locaties als ontoegankelijk zijn bevonden bij onderdeel 1.3 t/m 3.2, wordt dit veld rood gekleurd. Anders wordt hier de totaalscore voor de toegankelijkheid van dit stemlokaal weergegeven.
Paars	Locaties waar Ongehinderd in het verleden langs is geweest.

Tabel 1. Bolletjesschema 15 maart 2023

		Stemlocaties gezien op 15 maart 2023														
Rapport ID		1. Route		2. Stemlocatie						3. Stemruimte					Waardering totaal	
		1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6		3.7
	Max punten	Bord(en) openbare weg	Parkeergelegenheid	Route naar entree	Hoofdentree	Route entree stembureau	Tussendeur 1 op route	Tussendeur 2 op route	Deur van de stemruimte	Verkeersruimte stemruimte	Stoelen	Stemhokje	Stembus	Kandidatenlijst	Leesloep	
		1,5	2	G/F	G/F	G/F	G/F	G/F	G/F	G/F	1,5	1	1,5	1	1,5	10
1	20795	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	F	F	-0,5	F	G	F	G	0,0	1,0	1,5	1,0	1,5	
2	20796	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	F	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
3	20797	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	G	G	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	1,0	1,5	
4	20798	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		0,0	0,0	F	F	F	G	G	-1,5	G	0,8	1,0	1,5	1,0	0,8	
5	20799	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	G	G	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	0,9	1,5	
6	20800	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	8,1
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	G	0,0	0,7	1,5	1,0	1,5	
7	20801	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
8	20802	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	5,8
		1,5	2,0	G	-3,0	G	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	0,9	0,8	
9	20803	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
10	20804	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		0,0	2,0	F	●	-1,5	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
11	20805	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	G	F	G	G	G	F	G	0,0	1,0	1,5	0,9	1,5	
12	20806	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	G	G	G	G	F	G	0,0	1,0	1,5	0,9	0,8	
13	20807	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	-0,3	G	G	F	G	0,0	0,7	1,5	0,9	1,5	
14	20809	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	9,8
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	G	1,5	0,8	1,5	1,0	1,5	
15	20810	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	G	-1,5	G	G	G	G	1,5	0,8	1,5	1,0	1,5	
16	20811	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	-0,5	G	G	G	G	G	0,0	0,7	1,5	1,0	1,5	
17	20812	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	9,2
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	0,8	
18	20813	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	F	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	0,9	1,5	
19	20814	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	F	F	-0,1	G	G	F	G	1,5	0,7	1,5	0,9	0,8	
20	20815	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	G	-1,0	G	F	G	1,5	0,7	1,5	0,8	0,8	

21	20816	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,3	2,0	G	G	F	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	0,8	1,5
22	20817	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	G	G	0,0	0,7	1,5	1,0	1,5
23	20818	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	G	G	F	G	G	0,0	1,0	1,5	0,9	1,5
24	20819	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	F	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5
25	20820	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	F	G	G	G	G	G	G	0,8	1,0	1,5	0,9	1,5
26	20821	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	3,9
		1,5	0,0	G	-1,5	G	G	G	G	G	0,0	0,7	0,8	0,9	1,5
27	20823	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	-0,8	G	G	G	G	1,5	0,8	1,5	1,0	1,5
28	20824	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	F	F	-1,5	G	G	-0,5	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5
29	20825	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,3	0,0	G	F	G	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	0,9	1,5
30	20826	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	8,5
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	1,0	1,5
31	20827	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	G	F	-0,8	G	G	F	G	0,8	1,0	1,5	1,0	0,0
32	20828	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	G	G	F	G	G	0,0	1,0	1,5	1,0	1,5
33	20830	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		0,0	2,0	-1,5	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5
34	20831	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	0,9	1,5
35	20832	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	F	G	-1,5	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	1,0	1,5
36	20833	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	F	G	0,0	0,7	1,5	1,0	0,8
37	20834	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,0	0,0	F	F	-0,5	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5
38	20835	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	8,5
		1,3	2,0	G	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,1	0,9	0,8
39	20836	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	G	G	G	G	G	1,5	0,8	1,5	1,0	1,5
40	20837	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5
41	20838	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	10,0
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5
42	20839	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,8	1,5
43	20842	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	F	G	G	G	F	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5
44	20843	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	F	F	-0,8	G	G	G	G	1,5	0,5	1,3	1,0	0,0
45	20844	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,0	2,0	F	G	F	G	G	G	G	0,0	0,7	1,1	1,0	1,5
46	20845	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	G	G	G	G	F	0,0	1,0	0,8	1,0	1,5
47	20846	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		0,0	2,0	F	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	0,8
48	20847	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	F	G	G	F	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5

49	20848	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5		
50	20849	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		0,0	0,0	G	F	G	-0,5	G	G	0,8	1,0	1,5	1,0	1,5		
51	20850	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	10,0
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5		
52	20851	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	F	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	0,9	0,0		
53	20852	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	G	G	G	G	G	G	0,8	0,7	1,5	1,0	1,5		6,9
54	20854	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	1,0	1,5		
55	20856	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	-0,5	G	0,8	1,0	1,5	1,0	1,5	
56	20857	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5		7,9
57	20858	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	G	G	G	-0,5	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5		9,5
58	20859	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5		10,0
59	20860	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	G	F	G	G	-0,5	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
60	20861	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		0,0	2,0	G	-0,3	G	G	F	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5		
61	20862	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	F	F	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	0,8	1,5		
62	20863	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		0,0	2,0	G	F	-1,5	G	G	F	G	0,0	1,0	1,5	0,9	0,8	
63	20864	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	G	0,8	1,0	1,5	0,9	1,5		
64	20865	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	G	G	G	G	G	G	0,8	1,0	1,5	0,9	0,0		5,7
65	20866	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	-1,5	G	G	G	G	-0,5	1,5	1,0	1,5	0,8	0,0	6,3
66	20867	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	G	-1,0	G	G	G	-0,5	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	6,5
67	20868	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	-0,5	G	G	G	-0,5	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	8,9
68	20869	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	G	F	G	G	G	-0,5	G	0,0	1,0	1,5	1,0	1,5	
69	20870	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	F	G	G	G	G	G	0,0	0,7	1,5	0,8	1,5		
70	20871	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	-0,3	G	G	G	G	0,8	1,0	1,5	0,8	1,5		8,8
71	20872	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5		9,8
72	20873	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5		9,9
73	20874	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,3	2,0	G	F	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5		
74	20875	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	2,0	F	G	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	1,0	1,5		
75	20876	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		1,5	0,0	F	G	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	1,0	0,0		
76	20877	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
		0,0	0,0	G	F	-0,3	G	G	G	0,0	1,0	1,5	1,0	1,5		

77	20879															
		1,5	2,0	G	G	F	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
78	20880															
		1,5	2,0	F	F	F	G	G	F	G	0,0	1,0	1,5	1,0	1,5	
79	20882															
		1,5	0,0	F	F	G	G	G	G	G	0,8	1,0	1,5	0,9	0,8	
80	20883															
		0,0	0,0	F	-0,5	G	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	0,8	0,0	
81	20884															
		1,5	0,0	F	G	G	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	0,9	1,5	
82	20885															
		1,5	2,0	F	G	G	G	G	G	G	0,8	1,0	1,5	1,0	1,5	
83	20886															
		1,5	0,0	F	F	F	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	0,9	1,5	
84	20887															
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	-0,5	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
85	20888															
		1,3	0,0	F	G	G	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	0,9	0,8	
86	20889															
		1,5	2,0	F	F	G	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	0,9	1,5	
87	20890															
		0,0	0,0	G	F	F	G	G	-0,5	G	0,0	1,0	1,5	1,0	1,5	
88	20891															
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	1,0	1,5	
89	20892															
		1,3	2,0	F	F	-1,5	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
90	20893															
		1,5	2,0	F	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
91	20894															9,9
		1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
92	20895															
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	0,0	
93	20896															
		1,5	0,0	F	G	F	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	1,0	1,5	
94	20897															
		1,3	2,0	F	F	F	G	G	F	G	1,5	1,0	1,5	0,6	1,5	
95	20898															
		1,5	0,0	F	-1,0	G	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	1,0	1,5	
96	20899															
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	0,0	
97	20900															
		1,5	2,0	F	G	G	G	G	F	G	1,5	0,7	1,5	0,9	1,5	
98	20901															
		1,5	2,0	F	F	-1,0	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	0,8	
99	20902															
		1,3	0,0	G	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	
100	20903															
		0,8	2,0	G	G	-0,1	G	G	G	F	1,5	1,0	1,5	0,8	1,5	
101	20905															
		1,5	2,0	G	F	G	G	G	G	G	0,0	0,7	1,5	1,0	1,5	
102	20906															
		0,0	2,0	F	-0,5	F	G	G	F	G	1,5	1,0	1,5	0,8	0,8	
103	20907															4,5
		1,5	0,0	G	-0,5	G	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	1,0	0,0	
104	20908															
		1,5	2,0	G	F	F	G	G	F	G	0,8	0,8	1,5	1,0	1,5	

105	20909	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	1,5	2,0	G	G	G	G	G	F	G	1,5	1,0	1,5	0,8	1,5	
106	20910	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	1,5	0,0	G	G	G	G	G	-0,5	G	0,0	0,7	1,5	1,0	1,5	5,7
107	20911	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	1,3	2,0	G	F	G	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	1,0	0,0	
108	20912	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	1,3	2,0	F	F	G	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	0,9	1,5	
109	20913	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	1,0	1,5	9,7
110	20914	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	1,5	0,0	F	F	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	0,9	1,5	
111	20915	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	1,5	0,0	G	F	-0,1	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	0,9	0,8	
112	20916	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	1,5	0,0	F	F	-0,3	G	G	F	G	0,0	0,3	1,5	0,8	1,5	
113	20917	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	0,0	2,0	G	F	-0,3	G	G	G	G	0,0	1,0	1,5	0,9	0,0	
114	20919	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	0,0	2,0	F	G	F	G	G	G	G	1,5	0,7	1,5	1,0	1,5	
115	20920	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	1,5	2,0	G	G	G	G	G	-0,5	G	1,5	0,7	0,8	1,0	1,5	8,5
116	20921	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	10,0
117	20922	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	1,5	2,0	G	G	G	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	1,5	10,0
118	20923	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	1,5	2,0	F	F	F	G	G	G	G	1,5	1,0	1,5	1,0	0,8	
119	20926	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	1,5	0,0	G	F	F	G	G	F	G	0,0	0,7	1,5	0,8	0,0	
120	20927	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	0,0	0,0	G	F	-0,3	G	G	G	G	0,0	0,7	0,0	1,0	1,5	

Gemiddelde score 15-03-2023 (m.u.v. niet toegankelijke stemlokalen):	8,6
Totaal 120 waarvan niet toegankelijk:	95
Totaal 120 waarvan voldoende tot volledig toegankelijk:	25

Aandachtspunten

- In de tabel worden alle waarden op één decimaal afgerond. Daardoor kan de optelsom soms 0,1 afwijken van de totaalwaardering.

Goede voorbeelden

Naast de verbeterpunten zijn de inspecteurs ook veel positieve punten tegengekomen, een paar voorbeelden:

- Binnen: in de meeste stembureaus was veel ruimte aanwezig en ook ruim ingericht, een aantal stembureaus hadden zeer opvallende en contrasterende bewegwijzering.
- Dit jaar werden er twee verkiezingen gehouden. Dit leverde soms onduidelijkheid op voor de kiezer, ten aanzien van de verschillende kandidatenlijsten en stembussen. Op verschillende locaties werd hierbij door de stembureauleden zichtbaar hulp geboden. Toegankelijkheid betekent natuurlijk zelfstandigheid, desalniettemin is deze hulpbereidheid zeer belangrijk voor een grote doelgroep kiezers.

Conclusies

Uit de steekproef 2023 blijkt dat 21% van de stemlokalen gedeeltelijk tot volledig voldoet aan de toegankelijkheidsrichtlijnen. 79% van de stemlokalen voldoet niet aan de toegankelijkheidsrichtlijnen. De norm dat 100% van de stemlocaties, conform de kieswet van 2019, volledig toegankelijk moet zijn, wordt nog niet gehaald.

Verkiezing 2023

De belangrijkste resultaten van de verkiezingen van 15 maart 2023:

- 5 (4%) van de 120 stemlokalen voldoen volledig aan de toegankelijkheidscriteria
- 95 (79%) van de 120 stemlokalen is beoordeeld als niet toegankelijk
- 20 (17%) van de 120 stemlokalen voldoet niet volledig aan de toegankelijkheidscriteria, maar zijn voldoende tot goed te gebruiken op de verkiezingsdagen
- Het gemiddelde cijfer van de voldoende tot goed te gebruiken stemlokalen (25), zonder de niet toegankelijke stemlokalen, is 8,6
- 115 probleempunten zijn direct op de verkiezingsdag opgelost met een tijdelijke oplossing

De meest voorkomende redenen voor de beoordeling van de ontoegankelijke stemlokalen zijn:

- Bij 49 stembureaus zijn één of meerdere drempels, waarvan 40 op route naar de entree of bij de entree. Bij 9 stembureaus was er een drempel op route naar het stembureau. Hierdoor kunnen kiezers die gebruik maken van een rolstoel of rollator bij deze stembureaus niet of niet zelfstandig hun stem uitbrengen. Voor kiezers die slecht ter been of slechtziend zijn is bij deze stembureaus struikelgevaar.
- Bij 30 stembureaus is een te steile hellingbaan. Hierdoor kunnen kiezers die gebruik maken van een rolstoel of rollator bij deze stembureaus niet of niet zelfstandig hun stem uitbrengen.
- Bij 24 stembureaus waren één of meerdere deuren te smal. Hierdoor kunnen kiezers die gebruik maken van een rolstoel of rollator bij deze stembureaus niet hun stem uitbrengen. Bij 15 van deze 24 stembureaus was dit het geval, omdat van de dubbele deur (met twee deurvleugels) er maar eentje geopend was. De stembureauleden van deze stembureaus gaven als reden hiervoor energiebesparing.
- Bij 23 stembureaus was een hellingbaan, drempelhulp of oprijplaat die niet veilig was (instabiel, losliggend, zonder afrijdbeveiliging of borstwering). Hierdoor kunnen kiezers die gebruik maken van een rolstoel of rollator bij deze stembureaus niet veilig hun stem uitbrengen.
- Bij 7 stembureaus was de route naar de entree of naar de stemlokaalruimte te smal. Hierdoor kunnen kiezers die gebruik maken van een rolstoel of rollator bij deze stembureaus niet hun stem uitbrengen.
- Bij 6 stembureaus is een dwarshelling. Hierdoor kunnen kiezers die gebruik maken van een rolstoel, rollator of kiezers die gebruikmaken van een wandelstok of krukken bij deze stembureaus niet (zelfstandig of gelijkwaardig) hun stem uitbrengen.

Bij de voldoende tot goed scorende stemlokalen zijn de meest voorkomende verbeterpunten:

- Bij 58 stembureaus is de kandidatenlijst niet aanwezig, niet op de juiste hoogte of met voldoende opstelruimte leesbaar. Hierdoor is de kandidatenlijst niet of niet goed leesbaar voor kiezers die slechtziend zijn, die gebruik maken van een rolstoel of rollator of kiezers die een klein persoon zijn.
- Bij 40 stembureaus ontbreekt een gehandicaptenparkeerplaats. Hierdoor kunnen kiezers met een gehandicaptenparkeerkaart die recht hebben op een gereserveerde parkeerplaats dicht bij de ingang, bij deze stembureaus niet (zelfstandig of gelijkwaardig) hun stem uitbrengen.
- Bij 33 stembureaus is het stemhokje onvoldoende verlicht. Hierdoor kunnen kiezers die slechtziend zijn bij deze stembureaus niet of niet zelfstandig hun stem uitbrengen.
- Bij 29 stembureaus was geen of geen geschikte leesloop aanwezig, of deze lag niet zichtbaar op de stemtafel. Hierdoor kunnen kiezers die slechtziend zijn bij deze stembureaus niet (zelfstandig of gelijkwaardig) hun stem uitbrengen.
- Bij 22 stembureaus ontbreekt voldoende contrast en/of voldoende letterhoogte op de aanduiding aan de openbare weg of op de bewegwijzering in het stembureau. Hierdoor kunnen kiezers die slechtziend zijn bij deze stembureaus niet zelfstandig hun stem uitbrengen.
- Bij 17 stembureaus is een hoogteverschil dat met een trap of hellingbaan te overbruggen is. Echter er ontbrak bij de trap of hellingbaan een leuning. Hierdoor kunnen kiezers die slecht ter been of slechtziend zijn bij deze stembureaus niet of niet zelfstandig hun stem uitbrengen.

Een positief voorbeeld is dat bij alle stembureaus in de stemlokaalruimte voldoende ruimte bij de stemtafel en het stemhokje is. Kiezers met een rolstoel of rollator kunnen hierdoor in de stemlokaalruimtes goed manoeuvreren.

De geselecteerde gemeenten hebben vooraf aangegeven dat 3% van de stemlokalen niet toegankelijk zijn. Deze zijn niet meegenomen in de steekproef.

Entree heeft meeste impact

Bij 56% zijn er knelpunten bij de ingang, zoals: drempels, zware of smalle deuren en (ontoegankelijke of onveilige) hellingbanen. Veel van deze knelpunten kunnen relatief eenvoudig verholpen worden. Dit zal zorgen voor een aanzienlijk hoger percentage toegankelijke stembureaus.

Afgekeurde drempelhulpen en oprijplaten

Veel stemlokalen waar een drempel of opstapje is, zijn voorzien van tijdelijke voorzieningen, zoals een drempelhulp. De intentie is hier positief, maar in relatief veel gevallen zijn de drempelhulpen te smal voor een rolstoel of rollator, liggen ze los of zijn ze glad en vormen daardoor valgevaar. Bij één locatie hadden de stembureauleden de losse oprijplaat zelfs weggehaald vanwege het struikelgevaar. Deze afgekeurde drempelhulpen en oprijplaten voldoen niet aan de toegankelijkheidscriteria. Het zijn veelal producten die op de markt beschikbaar zijn voor particulieren (woningen). Een geschikte en veilige oplossing zou zijn om deze hoogteverschillen weg te nemen, door het aanpassen van de bestrating of door een permanente hellingbaan te plaatsen.

Enkele voorbeelden van afgekeurde drempelhulpen en oprijplaten:

Beperkte doelgroep meegenomen in criteria

De toegankelijkheidscriteria en checklist gaan voornamelijk over toegankelijkheid voor personen met een motorische handicap. Toegankelijkheidseisen voor personen met een zintuiglijke handicap komen weinig aan bod. Zoals: zichtbare en contrasterende markering van glazen wanden en deuren op de looproute, hoog contrasterende markering van traptreden en routegeleiding. Deze staan wel in het document met ontwerprichtlijnen voor stembureaus, maar niet in de criteria en de checklist. Het door de Rijksoverheid geratificeerde VN Verdrag Handicap gaat uit van toegankelijkheid voor personen met alle soorten handicaps, niet alleen rolstoel- en rollatorgebruikers. In Artikel J4, lid 2 van de Kieswet staat ‘...kiezers met lichamelijke beperkingen...’. Dit omvat ook zintuiglijke handicaps. De criteria en de checklist voldoen daarmee niet volledig aan de uitgangspunten van het geratificeerde VN-verdrag Handicap en van de Kieswet.

Vershil in beoordeling door gemeenten

Volgens de gegevens van de 41 gemeenten die onderdeel waren van de steekproef was 3% van de stemlokalen niet toegankelijk. Hieruit blijkt dat gemeenten hun stemlokalen niet beoordelen conform de methodiek en toegankelijkheidscriteria van het Ministerie van BZK.

Vergelijking eerdere onderzoeken

Volgens de steekproef in 2022 was 63% van de stemlokalen niet toegankelijk. Volgens de huidige steekproef in 2023 is 79% van de getoetste stemlokalen niet toegankelijk. Het aantal niet toegankelijke stemlokalen is gestegen.

De steekproef in 2022 was bij 60 stembureaus. Op basis van de aanbevelingen na die steekproef heeft het ministerie de steekproefgrootte van dit jaar verhoogd naar 120 stembureaus en in de selectie - aanvullend op een spreiding over kleine, middelgrote en grote gemeenten (op basis van aantal inwoners) - rekening gehouden met een spreiding over alle provincies.

De steekproeven van 2022 en 2023 zijn beide uitgevoerd door hetzelfde bureau (Ongehinderd), met dezelfde fijnmazige toetsmethodiek en na een uitgebreide meerdaagse training van alle betrokken Inspecteurs, Controleurs en Senior Adviseurs. Er zijn hierdoor geen verschillen in ‘professional judgement’ van inspecteurs tussen deze steekproeven onderling.

Steekproef 2021

Volgens de steekproef in 2021 was 23% van de stemlokalen niet toegankelijk. Deze

steekproef is niet door bureau Ongehinderd uitgevoerd. De resultaten van de steekproef in 2021 laten we daarom buiten beschouwing.

Kieswet en overige wet- en regelgeving op toegankelijkheid van publieke gebouwen

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het organiseren van de verkiezingen volgens de Kieswet. Daarnaast hebben gemeenten ook de wettelijke verplichting vanuit het [VN-verdrag Handicap](#), de [Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte](#) en het [Besluit algemene toegankelijkheid voor personen met een chronische ziekte of handicap](#) om te zorgen voor algemene toegankelijkheid van gebouwen met een publieke functie voor personen met een handicap of chronische ziekte. Het besluit stelt dat indien gebouwen met een publieke functie niet toegankelijk zijn, daartoe aanpassingen getroffen dienen te worden.

Uit de resultaten van de steekproef blijkt dat de meeste knelpunten waarop stembureaus worden afgekeurd zich bij de ingang bevinden en dat veel van deze knelpunten relatief eenvoudig op te lossen zijn. Hieruit blijkt dat veel van de gebouwen die als stemlokaal ingericht zijn, naast de Kieswet ook niet voldoen aan de hierboven genoemde wet- en regelgeving.

Aanbevelingen

Toegankelijkheidscriteria en checklist

We adviseren om de huidige criteria en checklist aan te passen voor o.a. zintuiglijke beperkingen, zodat deze aansluit bij het geratificeerde VN-verdrag Handicap.

Steekproefgrootte en verdeling over meerdere factoren

We adviseren om op termijn de steekproeven uit te voeren met een grotere populatie. Daarnaast adviseren we om de selectie van stembureaus ook gelijkwaardig te spreiden over stedelijke en landelijke ligging en bouwjaar van de gebouwen. We adviseren daarnaast om te onderzoeken of het mogelijk is om de selectie van gemeenten voor de steekproef te spreiden over gemeenten die wel/geen 'lokale inclusie agenda' hebben.

Hierdoor kan een betrouwbaar, landelijk beeld gevormd worden van de mate waarin de stembureaus toegankelijk zijn voor kiezers met een handicap. Door dit voor meerdere verkiezingen te herhalen, kan vastgesteld worden of de toegankelijkheid van stembureaus op landelijk niveau inderdaad verslechterd is, zoals uit de afgelopen twee steekproeven blijkt.

Fijnmazigheid

We adviseren om toekomstige steekproefonderzoeken op een fijnmazige wijze uit te laten voeren, zodat het 'professional judgement' zo min mogelijk impact heeft op de eindresultaten.

Zorg voor meer inzicht in toegankelijkheid en permanente oplossingen

We adviseren om gemeenten actief te informeren en te stimuleren om permanente aanpassingen te treffen, in plaats van tijdelijke voorzieningen. Dit kan door in brochures, workshops en kennissessie inhoudelijke en praktische kennis te delen over wat toegankelijkheid inhoudt.

Stembureaus voldoen noch aan Kieswet, noch aan Besluit algemene toegankelijkheid voor personen met een chronische ziekte of handicap

We adviseren om gemeenten actiever te informeren over de (maatschappelijke en) wettelijke verantwoordelijkheid om te zorgen voor aanpassingen in gebouwen met een publieke functie.

Communicatie vooraf aan gemeenten

We adviseren om alle gemeenten ruim van tevoren te informeren over de steekproef. Hierdoor kan maximale impact worden bereikt op de mate van toegankelijkheid en blijven de resultaten van de steekproef zuiver. Dit bericht dient 4-6 maanden voorafgaand aan de verkiezingsdag gestuurd te worden. Gemeenten hebben dan nog voldoende tijd om toegankelijkheid hoger op de agenda te plaatsen en mee te nemen in de voorbereidingen. Neem in deze berichten de aanbevelingen uit dit rapport op.

Resultaten steekproef delen met gemeenten

We adviseren om de resultaten uit de steekproef onder de aandacht te brengen bij alle gemeenten. We adviseren om met gemeenten en met belangenorganisaties zoals VNG, NVVB en Iederin te overleggen over deze resultaten en te bepalen welke acties nodig zijn. Gezien de grote verschillen tussen wat gemeenten toegankelijk vinden en wat uit de steekproef komt, is het sterk aanbevolen om professionals met inhoudelijke kennis van toegankelijkheid uit te nodigen bij deze gesprekken.

Concept versie 12 mei 2023
Definitieve versie 29 mei 2023

Auteursrechthebbende:
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Bronvermelding:
Er is voor dit document gebruik gemaakt van checklist 'Criteria Integrale Toegankelijkheid stembureaus' en Rekenmethodiek toegankelijkheid stemlocaties.

Uitvoerende partij van de Steekproef is:
Ongehinderd
Bogert 31-10
5612 LX Eindhoven
T 040-7803333
E info@ongehinderd.nl